

Ekofeminizm ve Feminizmin Tarihsel Perspektifi: Kapitalizm ve Ataerki Bağlamında Kadın ve Doğa

Ayla ÖZHAN DEDEOĞLU¹ Selahattin Semih KARAKURUM²

Başvuru Tarihi: 18.09.2024

Kabul Tarihi: 10.02.2025

Makale Türü: Derleme

Öz

Bu çalışma, feminizm ve ekofeminizmin tarihsel gelişimini ve temel kavramsal çerçevesini neoliberalizm ve ataerki düzen eleştirileri ışığında derinlemesine incelemektedir. Çalışma, tüketim toplumu bağlamında sürdürülebilirlik arayışına odaklanan ekofeminizmin çevresel sorunların çözümünde kadınların deneyim ve perspektiflerine atfettiği merkezi önemi vurgulamaktadır. Feminizmin farklı dalgalarının incelenmesi ve ekofeminizmin bu hareketin devamı olarak nasıl şekillendiğinin analiz edilmesiyle başlayan çalışma, ekofeminizmin temel kavramlarını tüketim toplumunun dinamikleriyle ilişkilendirerek detaylı bir değerlendirme sunmaktadır. Sonuç bölümünde ise ekofeminizmin teorik çerçeveden toplumsal dönüşüm araçlarına nasıl evrilebileceği tartışılmakta ve gelecekteki araştırmalara yönelik öneriler sunulmaktadır. Bu bağlamda çalışma, ekofeminizmin hem teorik hem de pratik düzeyde sürdürülebilirlik ve çevresel adalet hedeflerine katkı sunabilecek bir yaklaşım olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Feminizm, Ekofeminizm, Kapitalizm, Ataerki, Tüketim Toplumu, Kadın, Çevresel Sorunlar, sürdürülebilirlik.

1 Ege Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, ayladedeoglu@ege.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0179-0644

2 Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Pazarlama Bölümü, semihkarakurum01@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-6121-8818

Historical Perspective of Ecofeminism and Feminism: Women and Nature in the Context of Capitalism and Patriarchy

Ayla ÖZHAN DEDEOĞLU³ Selahattin Semih KARAKURUM⁴

Submitted by: 18.09.2024

Accepted by: 10.02.2025

Article Type: Review

Abstract

This study delves into the historical development and conceptual framework of feminism and ecofeminism within the context of critiques of neoliberalism and patriarchy. The research highlights the central importance ecofeminism places on women's experiences and perspectives in addressing environmental issues, particularly within the pursuit of sustainability in a consumer society. Beginning with an examination of the waves of feminism and an analysis of how ecofeminism emerged as a continuation of this movement, the study provides an in-depth evaluation of ecofeminism's core concepts and their relationship with the dynamics of consumer society. In the conclusion, the study discusses how ecofeminism can transition from a theoretical framework to a practical tool for societal transformation, offering recommendations for future research. In this regard, the study demonstrates that ecofeminism represents an approach capable of contributing to both theoretical and practical goals of sustainability and environmental justice.

Keywords: *Feminism, Ecofeminism, Kapitalism, Patriarchy, Consumer Society, Women, Environmental Challenges, Sustainability.*

³ Ege University, Faculty of Economics and Adm. Science, Dept. of Business, ayladedeoglu@ege.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0179-0644

⁴ Ege Üniversitesi, Graduate School of Social Sciences, Dept. of Marketing, semihkarakurum01@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-6121-8818

Giriş

Ekonomik sistemler, üretim şekilleri ve insanlık tarihi, temel insan aktivitesinin iki şekilde gerçekleştirdiğini varsaymaktadır; yaşamın temel anlamında üretim ve elde edilen yeni yaşamın üretimi ya da üreme (Mies, 1980, s. 2). Bu iki temel aktivite, tarih boyunca toplumsal yapıların, kültürel normların ve ekonomik düzenlerin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Avrupa'da başlayan Rönesans, Reform ve Fransız İhtilali sonrası kapitalist dönem, Sanayi Devrimi ile iyice görünür olmuştur. Sanayi Devrimi, kapitalist sistemle birlikte burjuva ataerkil (patriarkal) düzenin kadınlar üzerindeki baskısı da değişim göstermiştir (Tilly, 1994). Sanayileşmenin başlarında kadınlar, eğitim hakları kısıtlı olduğundan beceri öğrenmekten yoksun kalmış, bu da müreffeh burjuvazinin eşlerinin, genellikle kocalarını temsil ve doğurganlık işlevleri üstlenerek atıl kalırken orta ve alt sosyal sınıf kadınların ev işleri ve düşük ücretli işler dışında yapabilecekleri işlerin kısıtlı kalması ile sonuçlanmıştır. Dolayısıyla ekonomik anlamda üretkenlik temel olarak erkeklere bağımlı hâle gelmiştir (Huber, 1976). Aydınlanma projesi ile gelişen modernizm, din egemenliği altında olan sosyal ve kültürel yaşamı değiştirmiştir; ölümden sonraki dünya için yaşama amacının yerini mevcut dünya için yaşama bırakmaya başlaması ile insanların yaşama ilişkin söylemleri seküler, yani fiziksel dünya ile ilgili amaç ve değerleri barındıran anlamlar çerçevesinde yeniden şekillenmiştir (Bauman, 2000a). Toplumsal hayatın birçok farklı alanında dikkat çekici bir düzenlilikle görülen, erkek cinsiyetine dayalı bir güç yapısının toplumsal bir formasyonu olan patriarkide (Ortner, 2022) kadınların erkeklere göre ikincil değerlendirilmesi, modernleşme ile birlikte sorgulanmaya başlanmıştır.

Kapitalist toplumun tarihin materyalist çözümlemesinde Marx (1859/2019), özel mülkiyet ve sermaye sahipliğinin beraberinde üretim araçlarına sahip olan sermaye sahipleri ile bunların hegemonyası altında üretim araçlarına sahip olmadan emeğini satarak geçinen işçi sınıfı biçiminde iki farklı sınıfın ortaya çıktığını belirtmektedir. Sermaye tarafından şekillendirilen pazar, emekçileri dışarıda tutmaktadır (Shiva, 2006, s. 18). Kapitalist ekonominin yarattığı artık değer paylaşımında işçi sınıfının haklarının yetersizce karşılanması ve sermaye sahiplerinin tahakkümü sonucu işçi hakları hareketleri hızlanmıştır. Sınıfsal bakış açısı ile adil işçi hakları talepleri ile birlikte kadınların ataerkil yapıda tahakküm altında olması da sorgulamaları da klasik kapitalist dönemi yaşayan batı toplumunda yükselişe geçmiştir. Kadınların tıpkı erkekler gibi eşit fırsatlara ulaşımının ve sosyokültürel ve gündelik yaşamda gerek hak gerekse sorumluluklar açısından eşitliğin savunan feminizm, bu dönemde gelişmeye başlamıştır. Feminizm anlayışı temel argümanları itibarıyla modernizmin, ataerkil kabullerinin ve cinsiyetçi tahakküm ve sömürünün reddi üstüne kuruludur (Vareba ve Berebon, 2022; Hekman, 2016). Bu dönemde yükselen feminist görüşler, değişen ekonomik ve sosyokültürel yapı ile birlikte çeşitli dönemlerde farklılaşmış ve kapsamı genişlemiştir (Heller ve Feher, 1993). Batı modernizminde içsel olarak yer alan ve kategoriler arası negatif ilişkiselliğe dayalı ikili (dualist) epistemoloji (Dolphijn ve van der Tuin, 2011) toplumsal cinsiyet bağlamında, kadın ve erkekleri birbirinden farklı ve birbirine karşıt kategoriler olarak konumlandırmaktadır; bu kategoriler arası hiyerarşide baskın olan ve akılla ilişkilendirildiğinden faillik yetkinliklerine sahip olduğu düşünülen erkekler iken kadınlar aile, ev, duygu ve iletişim ile ilişkilendirilmiştir (Taylor, 2024). Ataerkil toplumsal yapıda kapitalizmin şekillendirdiği iletişim kanalları yoluyla eril tahakküm söylemsel olarak da yaygınlaşmıştır (Aslantürk, 2018).

Aydınlanma projesi, bilimin gelişmesi, modernizm ve sanayileşme her ne kadar insan yaşamında olumlu sonuçlar üretmiş olsa da ekonomik açıdan refaha erişmiş Batı Avrupa ülkelerinde dahi cinsiyetler arası toplumsal eşitsizlikler devam etmektedir. Örneğin; aynı işi yapan kadın ve erkeklerin aldıkları ücretler arasında farklılıklar sürmektedir. World Economic Forum'un (2024) Toplumsal Cinsiyet Uçurumu raporu cinsiyet eşitliğine ulaşma çabalarının hâlen yavaş olduğuna işaret etmektedir; nitekim 2006'dan 2024'e kadar sürekli olarak incelenen 101 ülkenin ölçüm skorları %68,5'ten sadece %68,6'a yükselmiştir. Rapora göre tam eşitliğe ulaşmak 134 yıl sürecek; diğer bir ifadeyle beş nesil sürecek olup Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Covid-19 pandemisinde cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konusundaki kısıtlı ilerlemelerin darbe aldığını ifade etmiştir (Armentia, 2022).

Güç ve hiyerarşi odaklı ataerkil söylem, tıpkı erkeklerin kadınların üzerindeki tahakkümünde olduğu gibi “vahşi ve ilkel” olarak nitelendirilen doğayı da kontrole açık ve sömürülebilecek bir varlık olarak görmektedir (Plumwood, 1993). Radford-Ruether’a (1995, s. 47) göre Batı’daki Sanayi Devrimi ile yerli halkın emeğinin sömürülmesi yoluyla ele geçirilen topraklar, tarımsal, metalik ve mineral zenginliklerin üzerine kurulmuş olup, sömürülen kadınların iki katı fazla istismar edilmesiyle sonuçlanmıştır. Doğaya ilişkin kaygılarla gelişen ekolojik prensipleri feminist teoriyle birleştiren bir sosyal değişim hareketi olan ve kadınların baskı altına alınması ile doğanın tahakkümünü birleştiren (Berman, 2001) ekofeminizm, terim olarak ilk 1974 yılında, Fransız feminist yazar Francoise d’Eaubonne tarafından yazılan “Le Feminisme ou la Mort” kitabında kullanılmıştır (Wani vd., 2023, s. 115022).

1970’li yıllardan başlayarak yükselen ekofeminizm akımı, feminist eleştirinin egemen rasyonalite biçimlerine yönelik yaklaşımının, cinsiyet, ırk ve sınıf baskısına ilişkin teorileri ile doğanın tahakkümünü bağdaştıran bir bütünsel yaklaşım olarak değerlendirilmektedir (Plumwood, 1993). Ekofeminizm, sermaye eleştirisi üzerinden kapitalizme yönelik kapsamlı bir analiz sunarken, aynı zamanda doğanın ticarileşmesine ve pazarlaşmasına karşı bir duruş sergilemektedir. Özellikle 1980’lerde büyük kurumların, zengin ülkelerin iç pazarlarını ele geçirme ve bu pazarları küreselleştirme çabaları doğrultusunda ticareti yeniden şekillendirdikleri gözlemlenmiştir (Shiva, 2010, s. 84). Feminist söylemin kadınların tahakkümüne karşı argümanlarına ek olarak kapitalizmin 20. yüzyılda kendini sürdürülebilmek için doğayı kapsamlı bir şekilde hâkimiyet altına alma çabalarına karşı gelişen ekofeminizm, kadın ve doğanın ataerkil düzen tarafından tahakkümünün kavramsal, sembolik ve tarihi açıdan bağlantılı olduğu görüşündedir (Vareba ve Berebon, 2022; Plumwood, 1986).

Bu derleme çalışma, feminizm ve ekofeminizmin tarihsel gelişimini, kapitalizm ve ataerkil düzen eleştirileri bağlamında inceleyerek tüketim toplumu bağlamında sürdürülebilirlik arayışındaki ekofeminizmi irdelemektedir. Ekofeminizmi anlamlandırırken öncesinde dalgalar halinde gelişen feminizmi anlamak gereklidir. Mevcut çalışmada öncelikle feminizm akımları, sonrasında ekofeminizmin ortaya çıkışı ve ekofeminizmin tüketim toplumu ve ekolojik yıkım bağlamında argümanları irdelenmektedir. Çalışmanın sonuç kısmında gelecek araştırma önerileri ve pratik uygulamalar hakkında öneriler geliştirilmiştir.

Feminist Hareketin Evrimi: Birinci Dalga’dan Üçüncü Dalga’ya

1789 Fransız Devrimi sonucu Avrupa’da toplumsal olarak özgürlük ve eşitlik taleplerinin yaygınlaşması ile yeni sosyal ve siyasi düzenin şekillendirilmesinde eşitliğe dayalı görüşlerin meşruluk kazanması, kadın hareketlerinin gelişmesine olanak tanımıştır (Armentia, 2022). Feminizm, başta toplumsal cinsiyette ikili epistemolojiye bir başkaldırı ve kadınların özne olarak tanınması talepleri ile ilgili çabalar olarak çıkmış, sonrasında dalgalar biçiminde ilerledikçe kapsam olarak da genişlemiştir. Feminist hareket ve felsefedeki değişiklikler, kültürel bağlama göre olduğu kadar, yer ve zaman bağlamına göre de gerçekleşmiştir; nitekim sosyolojik olayların yörüngesinin bulunduğu bağlama ve zamana göre oluşması ile akımlarda farklılıklar görülebilir (Heller ve Feher, 1993, s. 197).

18. yüzyıldaki Aydınlanma projesine kadar izlenebilen ve 20. yüzyılın başlarına dek süren birinci dalga feminizm, kadınların hukuki ve politik haklarına; eğitim ve ekonomik bağımsızlık konularına odaklanmıştır (Gamble, 2006a; Hollows, 2012). Ev kadınları, genellikle “ücretsiz ev içi emekçi” (reproductive workers) olarak tanımlanmış ve işçi sınıfı içerisinde doğrudan ekonomik üretime değil, iş gücünün yeniden üretilmesine ve toplumsal düzenin devamına hizmet edecek şekilde ev işleriyle sorumlu tutulmaları gerektiği şeklinde toplumsal bir rol ile ilişkilendirilmiştir (Mies, 2007). Kadınların özne olarak tanınmasına yönelik erken feminist dalgada, ezilen kadınlar ataerkil toplumsal ve ekonomik yapının yarattığı eşitsizliklere karşı harekete geçmiş, ekonomik bağımsızlık peşindeki kadınların birer birey olarak eğitim, iş, malvarlığı ve evlilik içi haklar ile yasal temsil haklarını savunmuşlardır (Hodgson-Wright, 2006). Bu eşitsizlikler içinde, örneğin; yasal temsil hakları incelendiğinde Avrupa’da üst sınıf erkeklerin, eşlerinin oy kullanma haklarına

sahip olduğu; ancak diğer kadınların, bu hakka erişemediği görülmektedir (Taş, 2016, s. 169). Varlıklı, beyaz, erkek sermaye sahiplerinin çıkarlarını güvence altına alan sosyoekonomik sistem (Francione, 2008, s. 302) feminist hareketlerle birlikte değişmeye başlamış ve 20. yüzyılda birçok ülkede kadınların oy kullanma hakkı yürürlüğe girmiştir. Hollows (2012), birinci dalga feministlerin, ekonomik bağımsızlık ve eşit haklar üzerinde durarak kamusal alandaki siyasi mücadelelere müdahale etmek için ev içi tüketim pratiklerini bir araç olarak kullandıklarını öne sürmektedir. Tüketim, eve kapatılan kadınlar için güvenli bir alan olarak görülmüş ve bu sayede alışveriş yaparken kamusal alana dâhil olabilmişlerdir. Her ne kadar özel alanda kadının rolü üzerine çok gidilmemiş olsa da ilk dalga akımla birlikte sanayileşmiş ülkelerde, kadınların iş yaşamına katılması sonucu ev işlerini yapan kişi ile eve para getiren kişinin arasındaki ayrım azalmış (Momsen, 2000, s. 55) ve kadınların kamusal alana entegrasyonu artmıştır.

Toplumun daha geniş kapsamlı dönüşümünü amaçlayan ikinci dalganın ortaya çıkışı, 1950'lerin başlarında iş gücündeki toplumsal cinsiyet bağlamındaki değişimlere ve 1960'larda Avrupa ve Amerika'da artan politik ve öğrenci aktivizmine atfedilmektedir (Weisel-Barth, 2019; Gamble, 2006a). İlk dalga feminizmi bireyselci ve reformist görüp kadınların özgürleşmesinin kolektif ve devrimci olması gerektiğini savunan (Thornham, 2006) ikinci dalga feministler, sınıfsal perspektifle toplumsal, kültürel, ekonomik ve cinsiyet alanlardaki sistematik eşitsizliklere odaklanmışlardır (Maclaran, 2012). Haklarının bilincine varmaya başlayan kadınlar, kadınlara atfedilen cinsiyet rollerini ve beden tahakkümünü içeren kültürel yanılığlara son vermek için harekete geçmişlerdir (Eagleton, 1999). İkinci dalga feminizm, odak noktasını farklılık, kimlik ve cinsiyet hiyerarşisini içerecek şekilde genişletmiş ve aile, evlilik ile annelik düşüncesinin siyaset felsefesindeki rolünü daha fazla sorgulamıştır (Anderson, 2006). Kamusal alanda birey olarak tanınmaya başlayan kadınlar sosyal, politik ve ekonomik yaşamda da iddia sahibi olmaya başlamıştır. İlk dalga feminizm, işçi sınıfı kadınlarının ev içi sorumlu tüketim pratiklerini "adil ticaret" ve "yaşanabilir ücret" etrafındaki kamusal alandaki siyasi mücadelelerine katkıda bulunduğu bir kaynak olarak kullanırken ikinci dalga feminizmde tüketimin, genellikle kadınların ev içi rolüyle ilişkilendirilip ev içi kadınlığı (domestic femininity) reddedilmiş ve tüketimciliğin de kadınların tahakkümünü pekiştirdiğini öne sürmüştür (Hollows, 2012, s. 268). Tüketim alanlarından, örneğin; giyime yansıyan, toplumsal cinsiyet olgusu 1960'lardaki karşı kültür hareketleri ile değişmiş ve unisex giyim ile kadın ve erkek giyimi arasındaki keskin ayrımlar kalkmaya başlamıştır (Gottdiener, 2005, s. 315).

Bauman (2000b, s. 8) "akışkan modernite" (liquid modernity) kavramıyla insanlık durumunda köklü bir değişimin yaşandığını ve bu durumun, eski kavramların artık geçerliliğini sorgulattığını vurgular. Bu bağlamda kavramlar, mevcut koşullarda hem ölü hem de canlıdır; zaman, yer ve yapısal bağlama göre farklılaşır, evrimleşir ya da yok olabilir. Benzer şekilde farklı bağlamlarda ortaya çıkan feminist anlayışlar kimi zaman ayrılıkçı kimi zaman da reddedici kapsamda gelişmiştir (Taş, 2016, s. 171). 1980'lerle feminizmin önemli kazanımlar elde ettiği bir dönemde başlayan ve liberal hümanizme eğilimli olan postfeminizm, feminist aktivizme olan ihtiyacın bir şekilde ortadan kalktığı ve kadınları mağdur olarak gösteren "modası geçmiş" bir feminist hareketin ideolojik zincirlerinden kurtulup ötesine geçme gerekliliği iddialarındadır (Gamble, 2006b, s. 36). Hall ve Rodriguez (2003, s. 879) postfeminizmin iddialarını şöyle sıralamaktadırlar: "(1) 1980-1990 dönemi boyunca kadın hareketine destek azalmıştır. (2) Genç kadınlar, renkli kadınlar ve tam zamanlı ev kadınları arasında anti-feminizm artmıştır. (3) Feminizm destek kaybetmiştir; çünkü artık geçerliliğini yitirmiştir. Gençken feminist olan kadınlar için hareket cinsiyet eşitliğini başaramamış; mevcut dönemde genç kadınlar içinse hareketin başarısı, artık gereksiz olduğunu göstermektedir. (4) "Hayır, ama..." şeklinde bir feminizm versiyonu gelişmiştir; bu versiyonda kadınlar kendilerini feminist olarak tanımlamak istememekte ancak eşit ücret, ekonomik bağımsızlık, cinsel özgürlük ve üreme seçme haklarını savunmaya devam etmektedirler."

Postfeminizme tepki olarak 1990'larda gelişen üçüncü dalga feminizm, toplumsal cinsiyetin diğer kimliklerle kesişimine dikkat çekerek feminist ideolojinin kapsamını genişletmiş ve bu olguları kapsayıcı, çok kültürlü ve yargılayıcı olmayan bir bakış açısı ile ele almıştır (Evans, 2015; Maclaran, 2012). Kesişimsellik çalış-

maları; toplumsal cinsiyet, ırk, yaş, sınıf, engellilik, etnik köken ve sınıf gibi birçok kimliğin kesişimlerinin analizini odağa almaktadır (Yuval-Davis, 2006). Snyder'e göre (2008) bu dalgayı, ikinci dalgadan gerçekten ayıran nokta, 1980'lerde feminist teoride ortaya çıkan bazı çıkmazlara karşı sunduğu taktiksel yaklaşımdır. Snyder (2008, s. 175-176), üçüncü dalga için üç önemli taktiksel adımını şöyle özetlemektedir; “ (1) “kadınlar” kategorisinin çöküşüne yanıt olarak üçüncü dalga, kişisel anlatıları ön plana çıkararak kesişimsel (intersectional) ve çok perspektifli bir feminizm versiyonunu sergiler, (2) postmodernizmin yükselmesi sonucunda, üçüncü dalgacılar sentez yerine çok sesliliği ve teorik gerekçelendirme yerine eylemi benimserler, (3) cinsellik savaşlarının bölücülüğüne yanıt olarak üçüncü dalga feminizm, kapsayıcı ve yargılayıcı olmayan bir yaklaşımı vurgular ve feminist siyasetin sınırlarını denetlemeyi reddeder.” Üçüncü dalga feminizm, belirli bir seçim seti yerine, “feminist bilinç” ile kuşanmış çoğulcu, öz-belirlenimci (self-determination) ve yargılayıcılıktan uzak esnek bir hareketi savunmaktadır (Snyder-Hall, 2010).

Üçüncü dalga feminizm sonrası akımlar, örn. siyah feminizm (black feminism) daha kapsayıcı ve çoğulcu bakış açısına sahip olması gerekliliğini öne sürmektedir (Springer, 2002). İlk ve ikinci dalga feministlerin, kadınlara homojen bir grup olarak bakış açıları dolayısıyla önemli ölçüde ırk ve dine bağlı diğer ötekileştirme biçimlerini göz ardı ettiği ifade edilmektedir (Biklen vd., 2008; Munro, 2013). Irk ve dine dayalı ötekileştirme, 21. yüzyılda hâlen varlığını sürdürmektedir. Statista (2024) verilerine göre, 2024 itibarıyla, Amerikalıların %35'i ABD'deki ırk ilişkileri konusunda kişisel olarak büyük endişe duyduklarını belirtirken, %29'u bu konuda orta düzeyde endişe duyduklarını ifade etmektedir. Pew Research Center'ın (2024) verilerine göre ise ABD'de Yahudilere karşı toplumda çok fazla ayrımcılık olduğunu söyleyen yetişkinlerin oranı, 2024 itibarıyla 2021'e göre iki katına çıkarak, %20'den %40'a yükselmiş, Müslümanların ayrımcılıkla karşılaştığını düşünenlerin oranı ise 2021'den bu yana 5 puan artarak %44'e yükselmiştir. Toplumsal cinsiyetin yanı sıra kadınların kesişimsel kimlikleri ile yaşadıkları baskıların farklı niteliklerini odağa alan üçüncü dalga sonrası feminist akımlar, kültürlerarası ve uluslararası bir harekete dönüşme hayalini gerçekleştirme hedefindeki feminist hareketin, cinsiyetçiliğin baskı biçimlerinin birinciliği varsayımından da vazgeçip etnik merkezcilik ve ırkçılıkla da yüzleşerek tüm baskı biçimlerinin analizi ve ifşası hedefine yönelmesi gerekliliğini öne sürmektedir (Simons, 1979; Munro, 2013; Springer, 2002).

Ekofeminizm

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki çevresel adalet hareketlerinden kısa bir süre sonra, 1980'lerin başlarında, aktivistler ve politikacılar, küresel çaptaki çevresel eşitsizliğin benzer olgularını fark etmeye başlamışlardır (Mohai vd., 2009, s. 418). Ekolojik feminizm, feminist kaygıların doğaya yönelik kaygılarla paralel ilerlediği, iç içe geçtiği ve erkek egemen kültürde kadınların maruz kaldığı tahakkümün, doğanın tahakkümü ile bir olduğu görüşlerine dayanmaktadır (Warren ve Cheney, 1991). 19. yüzyılın ortalarından itibaren yoksul Avrupalılar ve diğer sömürge bölgelerinden Kuzey Amerika'ya yoğun göç hareketi (Mies ve Shiva, 1993: 284), feminizm tartışmalarına ırk ve etnisite bağlamında yeni perspektifler kazandırmıştır. Irk, sınıf, yaş ve etnisite vb. farklılıkları açısından kapsayıcı bir perspektife dayanan ekofeminizm, feminist bilincin diğer toplumsal olgulara da adaptasyonunu benimseyen üçüncü dalga feminizm bağlamında değerlendirilmektedir.

Ekofeminizm, temelinde ataerkilliğin ve neoliberal kapitalist yayılmacılığın, doğa ve kültür arasındaki bağlantısızlığa neden olduğu önermesiyle (Carlassare, 2000; Vareba ve Berebon, 2022), çevrecilik ve feminizmin kesişimselliğini, toplumsal cinsiyet, doğa, çeşitlilik ve sosyal adalet temelinde ele almaktadır (Bullis ve Glaser, 1992; Madhavi ve Rao, 2023). Ekofeminizm, doğa ile kadın sorunları arasında derin ve tarihsel bağlar bulunduğunu ve her iki alandaki tahakküm pratikleri arasında önemli paralellikler bulunduğunu ileri sürer. Bu bağlamda, ekofeminizm, her iki tahakküm biçiminin tarihsel, sembolik ve kavramsal yapıları arasındaki ilişkileri inceleyen disiplinlerarası bir eleştirel teori olarak kabul edilmektedir (Plumwood, 1986) Ekofeminist hareket; cinsiyet, ırk ve çevresel yaşam alanlarına odaklanarak bu meseleler arasındaki kesişimselliği vurgular (Salleh, 2003, s. 64).

Ekofeminizmin doğa ve kadın arasında öngördüğü kavramsal bağlantıların temelini, değer ikilikleri, yani ayrı parçaların birbirine zıt ve dışlayıcı olarak görüldüğü ikili yapıları ve değer hiyerarşileri, yani üstün ve zayıf şeklindeki hiyerarşik konumlamalar oluşturmaktadır (Warren, 1998). Modernizm, zihin ve beden, kültür ve doğa, dil ve maddesellik, erillik ve dişillik, akıl ve duygu gibi olumsuz bir ilişkiyle yapılandırılmış ikilikler üzerine kuruludur (Dolphijn ve van der Tuin, 2011). Ataerkil sistemin ve modernizme has ikiliklerin yarattığı eşitsizlikler bağlamında incelendiğinde, doğa ve kadınların tarih boyunca birbirlerine benzer şekilde nesneleştirilerek değersizleştirildiği öne sürülmektedir (Öztürk, 2020; Russell ve Bell, 1996). Plumwood'a (1986, s.120) göre, her ikisinin de geleneksel rolleri araçsal olup ya tamamen ya da büyük ölçüde başkalarına (kadınlar durumunda erkeklere ve doğa durumunda insanlara) olan faydaları açısından değerlendirilmektedir ve tahakküm uygulayan ile uygulanan arasındaki mesafeler, zıtlığa varan keskin ayrımlarla ifade edilmektedir.

Doğayı, kadınların toplumsal rolüne yakınlığı ile ele alan ekofeminizm, doğanın da tıpkı kadınlar gibi ataerkil zihniyet tarafından tarihsel kuşatma altında olduğu varsayımından yola çıkmaktadır. Batı modernizminde kadınlar kavramsal olarak doğa, beden ve duygu ile ilişkilendirilip erkekler kültür, akıl ve mantık ile bağlantılı (Momsen, 2000) görülürken kültürlerde de benzer anlayışlardan bahsetmek mümkündür (Banford ve Froude, 2015). Ataerkil ideolojinin doğaya hâkimiyeti, kadın hakları ve doğanın hakları için ortak bir zemin oluşturmaktadır. Modern dönemde Avrupa-Amerikan kültüründe, hayatta kalmak, biriktirmek veya estetik zevk için, insanların, sanayi ve kültür aracılığı yanında üzerinde eylemde bulunulabileceği bir alan olan "pasif" doğa görüşü (Martin, 1998), çağdaş sanayi toplumu ve baskın kapitalist söylem ile süregelen ve tüketim nesnesine indirgenen doğanın egemenlik altına alınması suretiyle ekonomik büyüme hedeflenmiştir (Bayat, 2015).

Din, teoloji, sanat ve edebiyatta görülen kadın ve doğa arasındaki sembolik ilişki ve değersizleştirme de ekofeminizmin konuları arasında yer almaktadır (Warren, 1998); bu kültürel alanlarda doğa "ana" bir kadın gibi üretken ve pasif güç olarak sembolleştirilmiş ve hem kadını hem de doğayı eril güç ve akla karşı zayıf ve yönetilmesi gereken varlıklar olarak konumlandırılmıştır. Ekofeminizm, cinsiyetçi ve doğacı dil arasındaki sembolik bağlantılara, yani, kadınları doğallaştırarak ve doğayı kadınsılaştırarak kadınları ve insan dışı doğayı aşağılayan dile karşı da eleştirel yaklaşmaktadır (Warren, 1998). Dil bilim açısından analizlerinde Berman (2001), kadınların ve doğanın tahakkümünün dil aracılığıyla yapılandırıldığını ve sürdürüldüğünü belirtirken örneğin; "toprağın tecavüzü", "bakir orman", "Toprak Ana" gibi yaygın ifadelerle doğayı temsil etmenin, kadınları ve doğayı nesneleştirmeye devam eden ataerkil ikilikleri ve hiyerarşik gelenekleri pekiştirdiğini, insanları birbirinden ve insan dışı dünyadan ayıran anlayışı kapsadığını öne sürmektedir

Ekofeminizm Yaklaşımları

Ekonomi, politika ve kültür birbirinden bağımsız değildir (Shiva, 2006, s. 5). Doğa ile kadın meseleleri arasındaki tarihi, sembolik ve kavramsal açılardan yapısal arasındaki bağlantıları ve paralellikleri merkeze alarak çevresel sorunları çözmeye yönelik eylemlerini Merchant (2005) liberal, kültürel, sosyal ve sosyalist feminizm olarak kategorize etmektedir.

İnsanların temelde rasyonel olduğunu savunan ve mevcut irrasyonel, eşitlik ve adalete imkân tanımayan çağdaş toplumun, bireysel haklar ve özgürlüklere dayalı reformunu savunan liberal görüşe (Jaggar, 1983) dayalı liberal ekofeminizm, erkek ve kadın kadar doğa yani insan dışı yaşam açısından da eşit var oluş hakları, sosyal olduğu kadar çevresel adalet ve sürdürülebilirlik perspektiflerini kapsamaktadır. Merchant (2005, s. 197) liberal ekofeminizmin, birbirleri ile bağımlılık ilişkisi içinde olan insan ve doğanın ilişkilerini mevcut yönetim yapıları içinde yeni yasalar ve düzenlemeler yoluyla değiştirmeyi amaçlayan reformist çevrecilik hedeflerine dayalı olduğunu ifade etmektedir. Öyle ki; mevcut yapıların doğaya bakış açısı ekosistemin sinerjik ilişkilerinin holistik olarak tanınmasına değil indirgeyici ve mekanik bir modele dayanmaktadır; nitekim doğa da tıpkı insan yapımı bir nesne gibi parçalanıp analiz ve dışsal müdahaleyle tamir edilebilir olarak

görülmemektedir (Merchant, 2005, s. 236). Bu görüşün değiştirilmesi ile ekonomik, eğitim, sağlık ve benzeri yapısal sistemlerde erkeklerle eşit koşullara sahip olmayan kadınlar (Topgül, 2012) ve insan tahakkümü altındaki doğanın gelişme olanağı söz konusu olabilecektir.

Ekolojik yıkımın, piyasa ekonomisinin; kadınları ve doğayı birer kaynak olarak kullanmasından kaynaklandığını öne süren kültürel ekofeminizm, kadın-doğa bağlantısına daha derin bakış açısı getirmektedir (Carlassare, 2000). Bu yaklaşım, kültürlerarası ve tarihsel olarak kadınlar, erkeklerin aksine, fizyolojileri, toplumsal rolleri ve psikolojileri nedeniyle doğaya daha yakın görmekte ve ataerkil kültürün besleyici dünyayı, dışarıdan kontrol edilip onarılması gereken bir makine metaforuyla değiştirdiğini ve bu mekanizmanın, erkeklerin geliştirdiği ve kontrol ettiği teknoloji, bilim ve endüstri tarafından kurulduğunu öne sürmektedir (Merchant, 2005). Bu açıdan anti-teknoloji perspektifleri taşımaktadır. Kültürel ekofeminizme göre, ruhsalılık (spirituality) tarihsel, etik, epistemolojik, metodolojik, kavramsal ve teorik nedenlerle gereklidir; nitekim ruhsal bakış açısı esas olarak akla dayalı bir dünya görüşünden net bir ayrımı gerektiren ayrı bir vizyon veya tutumdur (Ottuh, 2021, s. 56).

Doğayı tahakküm altına alma fikrinin; insanın, insan üzerindeki tahakkümünden kaynaklandığını savunan sosyal ekoloji anlayışı doğrultusundaki sosyal ekofeminizm, neoliberal kapitalist pazar şekline dönüştürülmüş hayatı, ekonomik ve sosyal hiyerarşileri ile tüm tahakküm sistemlerinden arındırmanın gerekliliğini öngörür (Merchant, 2005). Sosyal ekofeminizm, cinsiyetler arası fizyolojik farklılıkların varlığını kabul ederken, sosyal hiyerarşide bu farklılıklara dayalı tahakküme karşıdır (Pierce, 2002). Erkekler ve kadınların, hem insanları hem de çevreyi koruma ve etik davranışlar sergileme yeteneğine sahip olduğunu öne süren bu görüşte, neoliberal kapitalist üretim ve bürokratik devletin gerektirdiği kamusal-özel ayrımını aşacak ve tüm sorumlulukların erkekler ve kadınlar tarafından eşit paylaşıldığı merkezizsiz bir toplum amacı vardır (Hallock, 1997; Merchant, 2005).

Üretim ilişkileri ve toplum yapısı hakkındaki geleneksel Marxist görüşlere dayanan ve ikilikler yerine üretim ve yeniden üretim ile üretim ve ekoloji arasındaki diyalektik ilişkileri savunan sosyalist ekofeministler, neoliberal kapitalizmin kadına ve doğaya ham madde gibi bakmasını reddeder (Pierce, 2002; Hallock, 1997). Merchant (2005, s. 208) temel mantığın doğa ve insan doğasının, zaman içinde toplumsal ve tarihsel olarak inşa edilip insan pratiğiyle dönüşüme uğradığı ve doğanın, insanlar tarafından tahakküm altına alınacak pasif bir nesne değil sürdürülebilir ilişkiler geliştirilmesi gereken aktif bir özne olduğunu ifade etmektedir. Sosyalist ekofeminizm, kadın ve doğanın sömürsü sonucu oluşan yıkıma karşı adalet ve eşitlik arayışındadır (Banford ve Froude, 2015).

Tüm bu ekofeminizm akımlarının temelinde kadın/doğa retoriği bulunmaktaysa da ekonomik, sosyal, kültürel ve politik analizleri ve çözüm önerileri açılarından farklılıklar içermektedirler.

Ekofeminizm: Tüketim Toplumu, Doğa ve Kadın İlişkileri

Modern dönemde insanlar, arzularını bütün olarak tatmin etme arayışına girmişlerdir. Diğer yandan, tüketici kültüründe, arzunun dışavurumu olarak ortaya çıkan tüketim davranışlarının (Baudrillard, 1997) dayandığı modern tüketim olgusu, sadece ihtiyaçlara değil aynı zamanda arzulara dayanan bir olgudur. Doldurulması istenen boşluk, tüketim nesnelere yokluğundan ve biyolojik olmaktan çok kültürel olarak bağlamlanan sembolik arzularla şekillenmektedir (Bocock, 1997, s. 118). Arzular, arzulandan uzak olma ve ona ulaşamama durumunda şiddetlenmektedir (Belk vd., 2003); dolayısıyla arzuların tümünün tam olarak tatmin edilmesi insan yaşamının önemli motivasyon kaynağı olan daha iyi ve güzeli arayışın sonlanması anlamına gelebilirdi (Heller ve Feher, 1993). Tüketim kültüründe, birer tüketici olan bireyler, kültürel arayışlarında tüketim nesnelere yönelmekte ve bunları arzulamaktadırlar.

Tüketim toplumu tüketimde aşırılık, hız ve israfı karakterize edilmektedir (Bauman, 2007). Bauman'a (2007) göre hayatlarının akışkanlığı arttıkça, sürekli başka biri olma baskısı altındaki tüketicilerin daha fazla potansiyel tüketim nesnesine ihtiyaçları olurken ulaşılan aşırılık, muhtemelen hiçbir zaman yeterince

aşırı olmayacaktır. Neoliberal kapitalist ekonomide bir yandan üretim faaliyetlerinin artması, diğer yandan da pazarlama faaliyetleri ile çeşitlenen tüketim ürünlerine yönelik tüketim kültürünün güçlenmesi, artan dünya nüfusunu ile birlikte doğal ve kısıtlı kaynakların daha fazla kullanılması ile sonuçlanmıştır. Daha fazla üretim ve tüketim ile hızlanan ekonomik sistem, arzuları besleyebilmek için hızlı eskien ve modası geçen ürünler ile artan sayıda yaşam tarzlarına yönelik yeniliklere yönelmiştir (Baudrillard, 2016). Tarıma elverişli ve ormanlık alanların olduğu yerlere kurulan üretim merkezleri genişledikçe doğa daha fazla insan egemenliği altına girmiştir. Özellikle, endüstriyel hayvancılığın doğa üzerindeki tahakkümü, iklime de doğrudan yansıtılabilmektedir. Tüketmenin arzu ve özgürlük ile eş anlam kazanmasına bağlı olarak da akarsular, göller, denizler vb. kaynaklar daha yoğun tüketilmeye başlanmış, doğa kendi başına tüketim nesnesine, su gibi doğal kaynaklar da pazarlanabilir metalara dönüşmüştür.

İnsan eylemleri sonucu, çevrenin kirlenmesi ve iklim değişiklikleri, tüm canlıları etkilemektedir (Arwiangsa vd., 2024). Ancak iklim değişikliğinin etkileri Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) bulgularına göre bölgeler, nesiller, yaş, sınıflar, gelir grupları ve cinsiyetler arasında farklılık göstermektedir (Osman-Elasha, 2012, s. 54). Osman-Elasha (2012), iklim değişikliğinin etkilerinin, gelişmekte olan ülkelerdeki yoksul nüfusun, tarım gibi doğal kaynak sektörlerinde çalışanlar ile doğal kaynaklara daha bağımlı ve rolleri, sorumlulukları, karar verme, arazi ve doğal kaynaklara erişimleri, fırsatları ve ihtiyaçları açısından erkeklere göre daha zayıf konumda olan kadınlar olmak üzere, en savunmasız gruplarda daha belirgin olduğu vurgulamaktadır. Bu durum, mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve ekonomik farklılıkların iklim değişikliği bağlamında daha da derinleşebileceğini göstermektedir.

Dünyanın pek çok yerinde çevre sorunlarının etkisi yoksullar, gelişmemiş ülkeler, çocuklar ve kadınlar başta olmak üzere tüm insanları etkilemektedir. Çevre sorunları ile daha zorlu hâle gelen yiyeceğe erişim, ekonomik olarak gelişmemiş ve ırk, etnisite ve benzeri ayrımlara dayalı toplumsal diğer eşitsizliklerin yanı sıra cinsiyet eşitsizliği olan toplumlarda daha kötüdür (Demos ve Segal, 2016). Bu olgular doğrultusunda, 2015 Paris Anlaşması'nda da "İklim değişikliğinin tüm insanlığın ortak bir endişesi olduğunu kabul ederek, iklim değişikliğiyle mücadele etmek için harekete geçerken insan hakları, sağlık hakkı, yerli halklar, yerel topluluklar, göçmenler, çocuklar, engelli kişiler ve savunmasız durumdaki insanların hakları ile kalkınma hakkı ve cinsiyet eşitliği, kadınların güçlendirilmesi ve nesiller arası eşitliğe saygı gösterilmesi ve bunların teşvik edilmesi" prensipleri benimsenmiştir (United Nations Framework Convention on Climate Change [UNFCCC], 2016, s. 25) .

Gallo-Cruz'un (2022) da işaret ettiği gibi çok düzeyli perspektif, sistemik ekofeminist analiz için hayati önem taşımaktadır. İklim değişikliklerine neden olan ekolojik yıkımı dikkate alan ekofeminizm toksik atıklar, hayvan hakları, çevresel ırkçılık, besin güvenliği, sağlık, ormansızlaşma ve ekosisteme zarar veren tarımsal gelişme gibi önemli sorunlarla da ilgili olmuştur (Echegoyen-Sanz ve Martín-Ezpeleta, 2021; Pierce, 2002; Vareba ve Berebon, 2022). Gallo-Cruz (2022, s. 100) endüstrileşme sürecinin hayatı yok etmenin yanı sıra kimyasalların üretimi, tüketimi, silahlandırılması ve değiştirilmesini de içerdiğini, bu tür insanmerkezci eylemlerin ise örgütlenmiş toplumsal tahakküm ve hiyerarşi biçimlerinden kaynaklandığını öne sürmektedir. Neoliberal düzenin etkisiyle doğa üzerindeki tahakkümün belirginleşmesi, çevresel sorunlara olan yaklaşımı da dönüşüme uğratmıştır. Biyoçeşitlilik ve su gibi kaynaklar, toplumsal değerlerden ekonomik metalar hâline gelmiştir (Shiva, 2008, s. 15).

Üçüncü dalga feminizmle birlikte doğanın da ataerkil düzenin tahakkümü altında olduğunun kabulü temelinde gelişen ekofeminist hareket, iklim ve toprak sorunlarının yanı sıra hayvan endüstrilerinde yaşananların giderek gün yüzüne çıkması ile sürdürülebilirlik perspektifine dayalı hayvan refahçılığını da odağına almıştır. Tüketimin sürekli teşvik edildiği tüketim toplumlarında doğadaki sulak alanların, ağaçların, toprağın tüketilmesinin yanında hayvanlar da nesneleştirilerek varlıklarını tehdit edecek ve ekolojik yıkıma yol açacak boyutta tüketilmektedir. İnsanın, yenebilen hayvanları metalaştırması sonucu, yeryüzü ve hayvanlar ile olan ilişkisi de azalmaktadır (McLeod-Kilmurray, 2012, s. 72). İnsanmerkezci ve tüketim odaklı bakış açısı diğer canlıların ekosistem dengesini göz ardı etmektedir (Arwiangsa vd., 2024).

Evcil hayvanlar, hayvanat bahçesindeki hayvanlar, üzerinde test yapılan hayvanlar, yemek için öldürülen hayvanlar, vahşi yaşam hayvanları, insan davranışlarından etkilenmektedir (Fennell, 2022). Etinden, sü-tünden ve yünü için kitlesele ölçekte refahı yok edilen hayvanlar ve birer yumurta makinesine dönüştürülerek nesneleştirilen tavuklar ve ürün testleri için laboratuvar malzemesi hâline getirilen hayvan çeşitleri, endüstriyel kapitalizmin dünyanın birçok yerinde kolayca sömürdüğü hayvanlardır. Kadının nesneleştirilmesi olayı ile hayvanın nesneleştirilmesi olgusu yine insanmerkezci sömürü temellidir. Kadınlar ve hayvanlar, nasıl görüldükleri, nasıl pazarlanıp nihayetinde nasıl tüketildikleri açısından birbirine bağlıdır, nitekim her ikisi de hem mecazi hem de kelimenin tam anlamıyla tüketilebilir varlıklar hâline getirilmiştir (Denys, 2011, s. 44). Özellikle dişi hayvanların daha fazla sömürüldüğü endüstriyel sistemde, hayvanlara bir mal statüsü vererek onları kullanma ve onlara muamele etme biçimi, hayvanların acı çekmeden özgürce yaşama haklarını olanaksızlaştırmaktadır (Francione, 2008). Dişi hayvanların (yumurtlayan tavuklar, süt veren ve doğuran inekler gibi) daha fazla sömürü altında olması, ataerkil sistemin kadınları tahakküm altına alması ile ilişkilendirilmektedir (Adams, 2018; Denys, 2011).

Diğer yandan, ekofeministler küreselleşmenin önemli bir unsuru olan tüketimciliğin, çevre koruma da dâhil olmak üzere, kültürel ve sosyal değerlerin yerine ekonomik değeri önceliklendirmesinin, ekolojik ve ruhsal sağlık için gerekli olan çeşitlilik ve yaşamın birbirine bağlılığının göz ardı edilmesine yol açtığını öne sürmektedirler (Sydee ve Beder, 2001). Tüketim kültürünün gerek birey ve toplum gerekse doğa üzerinde yıkıcı sonuçlarına karşı etik, sorumlu (responsible) ve sürdürülebilir (sustainable) tüketim anlayışları geliştirilmektedir. Tüm bunlar, bireylerin tüketim kararların yalnızca kişisel ihtiyaçlar tarafından değil aynı zamanda çevresel, sağlık ve toplumsal etkilerinin farkındalığıyla da şekillenmesi gerekliliğini kabul etmektedir (Antil, 1984). Bu durum ise Giesler ve Veresiu'ya (2014) göre kişiselleştirme, yetkilendirme, yetkinlik kazandırma ve dönüşüm gibi süreçlerle tüketicileri ahlaki özneler olarak aktif bir şekilde şekillendirmeyi ve denetlemeyi gerektirmektedir.

Ataerkil ve neoliberal kapitalist ekonomik sistemlerin, ekonomik büyümeyi doğanın önüne koyarak çevresel yıkıma neden olmasına karşı cevap olarak gelişen ve ekofeminizmin de adil ve eşitlikçi alternatif ekonomik modellerle teşvik ettiği (Anurogo, 2023) sürdürülebilirlik kavramı, sadece insanlığın varoluşunu sürdürmesi hedefinin ötesine geçerek ekonomi, toplum ve çevre gibi temel boyutları kapsamaktadır. Birleşmiş Milletler tarafından 1987'de Brundtland Komisyonu'nda sürdürülebilir kalkınmanın temeli olarak kabul edilen sürdürülebilirlik perspektifi, mevcut ihtiyaçları karşılarken gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerini tehlikeye atmadan, küresel eşitliği başarmayı hedefler (United Nations Brundtland Commission, 1987). Brown ve diğerlerine göre (1987, s. 717) farklı alanlardaki sürdürülebilirlik tanımlarının ortak temaları dünya üzerinde insan yaşamının sürekli desteklenmesi, biyolojik kaynakların stokunun ve tarım sistemlerinin verimliliğinin uzun vadeli korunması, istikrarlı insan nüfusları, sınırlı büyüme ekonomileri, küçük ölçek ve kendi kendine yeterliliğe vurgu ile çevre ve ekosistemlerin kalitesinin sürekliliğidir.

Doğayı, varlığı insan ihtiyaçlarına hizmet etmeye adanmış bir dizi kaynak olarak gören insanmerkezci perspektifin aksine çevremerkezci perspektifi odağa alan ve sosyal adalet ve eşitliği de ön gören sürdürülebilir ekosistemlerin kurulması ekofeminizm akımlarının da merkezinde yer almaktadır (Merchant, 2005; Plumwood, 1993).

Sonuç

Ataerkil toplumda kadın, yaşamın üretim süreçleri ve günlük rutinlerinin yükünü taşımaktan sorumludur; su, yakıt, besin ve yem temini gibi temel ihtiyaçların karşılanması ve toprak üzerindeki geçim kaynaklarının sürdürülmesi gibi görevleri yerine getirir (Mies ve Shiva, 1993, s. 279). Ataerkil düzende öteki olan kadın, doğa ve hayvan kesişimi, sosyal adalet bağlamında değerlendirilebilmektedir. Feminizmin üçüncü dalgası bağlamında yükselen ekofeminizm, tüketimcilik, doğa ve kadın sorunlarını iç içe geçmiş bir şekilde ele alarak, günümüzün en acil sorunlarına alternatif bir çözüm önerisi sunmaktadır (örn. Saave, 2022; Mer-

chant, 2005). Neoliberal düzenin çevre üzerindeki serbestleştirdiği her türlü tahakküm, ekolojik yıkıma yol açabilmektedir. Örneğin; okyanuslardaki petrol arama faaliyetleri, akarsulara barajların inşa edilmesi, göllerdeki aşırı avlanma ve biyoçeşitliliğin yapısına yönelik tehditler, çevresel dengeyi olumsuz etkileyebilir. Ayrıca, endüstriyel tarımın verimlilik ve üretkenlik odaklı yaklaşımı, doğal kaynaklarının tükenmesine, yeraltı sularının aşırı kullanımına, erozyona ve biyoçeşitliliğin kaybolmasına neden olabilmektedir (Shiva, 2006, s. 32). Çevresel sorunların kökeninde yatan ataerkil ve neoliberal kapitalist sistemlerin kadınları da aynı şekilde mağdur ettiğini savunan ekofeminizm, bu iki sorun arasındaki derin bağlantıyı ortaya koymaktadır. Ekofeminizmin diğer çevresel hareketlerden ayrılan en belirgin özelliği, çevresel sorunlara kadın merkezli bir bakış açısıyla yaklaşması ve toplumsal cinsiyet eşitliği ile ekolojik sürdürülebilirlik arasındaki ilişkiyi vurgulamasıdır (Topgül, 2012). Bu yaklaşım, toplumsal cinsiyet, güç ve çevre konularında daha adil ve sürdürülebilir bir dünya vizyonu sunarak, mevcut sistemlerin yetersiz kaldığı noktalara dikkat çekmektedir (Madhavi ve Rao, 2023).

Çevresel sürdürülebilirliğin; tüketim, toplumsal cinsiyet, doğa ve hayvan bağlamlarında incelenmesi, farklı bakış açılarını bir araya getirebilir. Bu çerçevede, gelecekte Türkiye'nin farklı bölgelerindeki kadınların çevresel mücadeleleri, tüketimciliğe karşı tutumları ve ekofeminist perspektifleri üzerine derinlemesine alan araştırmaları yapılabilir. Bu sayede, yerel ekolojik sorunlar ve bu sorunlara kadınların bakış açıları incelenerek, ekofeminizmin yerelleştirilmesi için somut öneriler geliştirilmesi mümkündür. Ayrıca, tüketim kültürü, İslam ve ekofeminizm arasındaki ilişki, yerel bağlamlarda daha detaylı çalışılabileceği gibi pratik bağlamda ekofeminist perspektifle uyumlu sürdürülebilir tüketim ve yaşam pratikleri geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için çalışmalar yapılması de mümkün olabilir.

Kaynaklar

- Adams, C. J. (2018). Provocations from the field: Female reproductive exploitation comes home. *Animal Studies Journal*, 7(2), 1-8. Erişim adresi: <https://core.ac.uk/download/pdf/212721482.pdf>
- Anderson, P. S. (2006). *Feminism and philosophy*. (Ed.) Gamble S., *The Routledge Companion To Feminism And Postfeminism*, NY: Routledge, 3-14.
- Antil, J. H. (1984). Socially responsible consumers: Profile and implications for public policy. *Journal of Macromarketing*, 4(2), 18-39. <https://doi.org/10.1177/027614678400400203>
- Anurogo, D. (2023). Ecofeminism 5.0. *Multicultural Islamic Education Review*, 1(1), 36-51. <https://doi.org/10.23917/mier.v1i1.2828>
- Armentia, P. G. (2022). History of feminist thought: The birth and consolidation of the movement, *Analele Universității din Craiova. Istorie, Anul XXVII*, 2(42)/2022. <https://doi.org/10.52846/AUCSI.2022.2.10>
- Arwiangsa, S., Muarifuddin, M. ve Azi, R. (2024). The role of women toward the environment in Ainbo Movie: An analysis of ecofeminism. *ELITE: Journal of English Language and Literature*, 9(1), 72-85. <https://doi.org/10.33772/elite.v9i1.2671>
- Aslantürk, A. Y. (2018). Çevrenin siyasallaşmasında kadın ve doğanın dönüşümü: Ekofeminizm. *Social Science Development Journal*, 11(3), 312-324. <https://doi.org/10.31567/ssd.64>
- Banford, A. ve Froude, C. K. (2015). Ecofeminism and natural disasters: Sri Lankan women post-tsunami. *Journal of International Women's Studies*, 16(2), 170-187. Erişim adresi: <https://vc.bridgew.edu/jiws/vol16/iss2/11>
- Baudrillard, J. (1997). *Tüketim toplumu*, (çev. Hazal Deliceçaylı ve Ferda Keskin), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2016). *Tüketim toplumu söylenceleri yapıları* (Çev. Deliceçaylı, H. ve Keskin, F.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 8. Basım (La societe de consommation).
- Bauman, Z. (2000a). *Postmodernlik ve hoşnutsuzlukları* (Çev. Türkmen, İ.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2000b). *Liquid modernity*, UK: Polity Press.
- Bauman, Z. (2007). *Consuming life*, Polity Press, Cambridge: UK.

- Bayat, Ö. (2015). Ekoloji ve kadın. TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası. Erişim adresi: https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/01dc48239eed195_ek.pdf?dergi=HABER%20
- Belk, R. W., Ger, G. ve Askegaard, S. (2003). The fire of desire: A multisited inquiry into consumer passion. *Journal of consumer research*, 30(3), 326-351. <https://doi.org/10.1086/378613>
- Berman, T. (2001). The rape of mother nature? Women in the language of environmental discourse, *The ecolinguistics reader: Language, Ecology and Environment*, (Eds. Fill, A. ve Mühlhäusler, P.), N: Continuum, 258-269.
- Biklen, S., Marshall, C. ve Pollard, D. (2008). Experiencing second-wave feminism in the USA. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 29(4), 451-469. <https://doi.org/10.1080/01596300802410185>
- Bocock, R. (1997). Tüketim (çev. İrem Kutluk), Ankara, Dost Kitabevi Yayınları.
- Brown, B. J., Hanson, M. E., Liverman, D. M. ve Merideth, R. W. (1987). Global sustainability: Toward definition. *Environmental Management*, 11, 713-719. <https://doi.org/10.1007/BF01867238>
- Bullis, C. ve Glaser, H. (1992). Bureaucratic discourse and the goddess: Towards an ecofeminist critique and rearticulation. *Journal of Organizational Change Management*. <https://doi.org/10.1108/09534819210014878>
- Carlassare, E. (2000). Socialist and cultural ecofeminism: Allies in resistance. *Ethics and the Environment*, 5(1), 89-106. [https://doi.org/10.1016/S1085-6633\(99\)00025-X](https://doi.org/10.1016/S1085-6633(99)00025-X)
- Demos, V. ve Segal, M. T. (2016). Introduction to gender and food: From production to consumption and after, *Gender and Food: From Production to Consumption and After* (Advances in Gender Research, Vol. 22), Emerald Group Publishing Limited.
- Denys, P. (2011). Animals and women as meat, *The Brock Review*, 12(1), 44-50. <https://doi.org/10.26522/br.v12i1.340>
- Dolphijn, R. ve van der Tuin, I. (2011). Pushing dualism to an extreme: On the philosophical impetus of a new materialism. *Continental Philosophy Review*, 44, 383-400. <https://doi.org/10.1007/s11007-011-9197-2>
- Eaglaton, T. (1999). Postmodernizmin yanılsamaları (Çev. Küçük, M.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (The Illusions of Postmodernism).
- Echegoyen-Sanz, Y., ve Martín-Ezpeleta, A. (2021). A holistic approach to education for sustainability: Ecofeminism as a tool to enhance sustainability attitudes in pre-service teachers. *Journal of Teacher Education for Sustainability*, 23(1), 5-21. <https://doi.org/10.2478/jtes-2021-0002>
- Evans, E. (2015). Feminist inclusivity. *The Politics of Third Wave Feminisms*. Gender and Politics Series. Palgrave Macmillan, London, 87-110. https://doi.org/10.1057/9781137295279_5
- Fennell, D. A. (2022). An animal welfare literacy framework for tourism. *Annals of Tourism Research*, 96, 103461. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2022.103461>
- Francione, G. L. (2008). Hayvan haklarına giriş çocuğunuz mu köpeğiniz mi? (Çev. Akman, R. ve Gen, E.). İstanbul: İletişim Yayınları. (Introduction to Animal Rights Your Child or the Dog?).
- Gallo-Cruz, S. (2022). Awaiting spring and war: Insights from ecofeminism. *Deportate, esuli, profughe*, 49, 93-110. Erişim adresi: https://www.unive.it/pag/fileadmin/user_upload/dipartimenti/DSLCC/documenti/DEP/numeri/n49/10_Gallo-Cruz.pdf
- Gamble, S. (2006a). Editor's introduction: The controversies of feminism, (Ed.) Gamble, S., *The Routledge Companion To Feminism And Postfeminism*, NY: Routledge, vii-viii.
- Gamble, S. (2006b). Postfeminism, (Ed.) Gamble S., *The Routledge Companion To Feminism And Postfeminism*, NY: Routledge, 36-45.
- Giesler M. ve Veresiu E. (2014). Creating the responsible consumer: Moralistic governance regimes and consumer subjectivity, *Journal of Consumer Research*, 41(3), 840-857. <https://doi.org/10.1086/677842>
- Gottdiener, M. (2005). Postmodern göstergeler (Çev. Cengiz, E., Gür, H. ve Nur, A.). Ankara: İmge Kitabevi. (Postmodern Semiotics).
- Hall, E. J. ve Rodriguez, M. S. (2003). The myth of postfeminism. *Gender & Society*, 17(6), 878-902. <https://doi.org/10.1177/0891243203257639>
- Hallock, S. A. (1997). Breaking through the silence: Towards an ecofeminist theory of international relations, University of Miami ProQuest Dissertations & Theses, 9805922. Erişim adresi: <https://www.proquest.com/docview/304354578?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true&sourcetype=Dissertations%20&%20Theses>
- Hekman, S. J. (2016). Toplumsal cinsiyet ve bilgi postmodern bir feminizmin öğeleri (Çev. Balkız, B. ve Tatlıcan, Ü.). İstanbul: Say Yayınları.

- Heller, A. ve Feher, F. (1993). Postmodern politik durum (Çev. Arğın, Ş. ve Akinhay, O.). "The Postmodern Political Condition". Ankara: Öteki Yayınevi.
- Hodgson-Wright, S. (2006). Early feminism, (Ed.) Gamble S., *The Routledge Companion To Feminism And Postfeminism*, NY: Routledge, 3-14.
- Hollows, J. (2012). Spare rib, second-wave feminism and the politics of consumption. *Feminist Media Studies*, 13(2), 268-287. <https://doi.org/10.1080/14680777.2012.708508>
- Huber, J. (1976). Toward a sociotechnological theory of the women's movement. *Social Problems*, 23(4), 371-388. <https://doi.org/10.2307/799849>
- Jaggar, A. M. (1983). *Feminist politics and human nature*, NY: Rowman & Littlefield.
- Maclaran, P. (2012). Marketing and feminism in historic perspective. *Journal of Historical Research in Marketing*. <https://doi.org/10.1108/17557501211252998>
- Madhavi, B. ve Rao, K. N. (2023). Decolonizing nature: An in-depth analysis of ecofeminism. *Journal of English Language and Literature*, 10(2), 138-144. <https://doi.org/10.54513/JOELL.2023.10214>
- Martin, E. (1998). Fluid Bodies, Managed Nature. In *Remaking Reality: Nature at the Millenium*. Eds. B. Willems-Braun and N. Castree. 64-83. London: Routledge.
- Marx, K. (1859/2019). On the materialist conception of history, *Ideals and Ideologies*, 10. baskı, ed. Ball, T., Dagger, R. ve O'Neill, D.I., NY: Routledge.
- McLeod-Kilmurray, H. (2012). Commoditizing nonhuman animals and their consumers: Industrial livestock production, animal welfare, and ecological justice. *Bulletin of Science, Technology & Society*, 32(1), 71-85. <https://doi.org/10.1177/0270467612444585>
- Merchant, C. (2005). *Radical ecology: the search for a livable world*, 2. baskı, NY: Routledge.
- Mies, M. (1980). Capitalist development and subsistence reproduction; rural women in India. *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, 12(1), 2-14. <https://doi.org/10.1080/14672715.1980.10405557>
- Mies, M. (2007). Patriarchy and accumulation on a world scale revisited. (Keynote lecture at the Green Economics Institute, Reading, 29 October 2005). *International Journal of Green Economics*, 1(3-4), 268-275. <https://doi.org/10.1504/IJGE.2007.013059>
- Mies, M. ve Shiva, V. (1993). People or population: towards a new ecology of reproduction. *Ecofeminism*. Bloomsbury Collections, 19, 277-296.
- Mohai, P., Pellow, D. ve Roberts, J. T. (2009). Environmental justice. *Annual review of environment and resources*, 34(1), 405-430. <https://doi.org/10.1146/annurev-environ-082508-094348>
- Momsen, J. H. (2000). Gender differences in environmental concern and perception. *Journal of geography*, 99(2), 47-56. <https://doi.org/10.1080/00221340008978956>
- Munro, E. (2013). Feminism: A fourth wave? *Political Insight*, 4(2), 22-25. <https://doi.org/10.1111/2041-9066.12021>
- Ortner, S. B. (2022). Patriarchy. *Feminist Anthropology*, 3(2), 307-314. <https://doi.org/10.1002/fea2.12081>
- Osman-Elasha, B. (2012). In the shadow of climate change, *UN Chronicle*, 46 (4), 54 - 55. <https://doi.org/10.18356/5d941c92-en>
- Ottuh, P. O. O. (2021). Spiritual ecofeminism: Towards deemphasizing Christian patriarchy, *Abraka Journal of Religion and Philosophy*, 1(1), 51-72. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/361017322_SPIRITUAL_ECOFEMINISM_TOWARDS_DEEMPHASIZING_CHRISTIAN_PATRIARCHY
- Öztürk, Y. M. (2020). Ekofeminizme genel bir bakış: Kadınlar, doğa ve hiyerarşiler. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 81(Autumn), 705-714. <http://doi.org/10.29228/JASSS.45458>
- Pew Research Center (2024). Rising numbers of Americans say Jews and Muslims face a lot of discrimination, Nisan, Erişim adresi: <https://www.pewresearch.org/2024/04/02/rising-numbers-of-americans-say-jews-and-muslims-face-a-lot-of-discrimination/>.
- Pierce, T. (2002). Ecofeminism. Alemán, A. M. M. & Renn, K. A. (Eds.), *Women in higher education: an encyclopedia*. ABC-CLIO.
- Plumwood, V. (1986). Ecofeminism: An overview and discussion of positions and arguments, *Australasian Journal of Philosophy*, 64(sup1), 120-138, <https://doi.org/10.1080/00048402.1986.9755430>

- Plumwood, V. (1993). *Feminism and the mastery of nature*, NY: Routledge.
- Radford-Ruether, R. (1995). Ecofeminism: Symbolic and social connections of the oppression of women and the domination of nature. *Feminist Theology*, 3(9), 35–50. <https://doi.org/10.1177/09667350950000903>
- Russell, C. L. ve Bell, A. C. (1996). A politicized ethic of care: Environmental education from an ecofeminist perspective.
- Saave, A. (2022). Ecofeminism now. Left strategies for the covid pandemic and its aftermath. *transform! Yearbook 2022*, Merlin Press, 335-350.
- Salleh, A. (2003). Ecofeminism as sociology. *Capitalism Nature Socialism*, 14(1), 61-74. <https://doi.org/10.1080/10455750308565514>
- Shiva, V. (2008). Globalization from below: Ecofeminist alternatives to corporate globalization. *Globalization and environmental challenges: Reconceptualizing security in the 21st century*, Springer, 15-20.
- Shiva, V. (2010). Earth democracy: Beyond dead democracy and killing economies. *Capitalism Nature Socialism*, 21(1), 83-95. <https://doi.org/10.1080/10455751003655922>
- Shiva, V. (2006). *Earth Democracy: Justice, Sustainability and Peace*. London: Zed Books Ltd.
- Simons, M. A. (1979). Racism and feminism: A schism in the sisterhood. *Feminist Studies*, 5(2), 384–401. <https://doi.org/10.2307/3177603>
- Snyder, R. C. (2008). What is third-wave feminism? A New Directions Essay. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 34(1), 175–196. <https://doi.org/10.1086/588436>
- Snyder-Hall, R. C. (2010). Third-wave feminism and the defense of “Choice.” *Perspectives on Politics*, 8(1), 255–261. <https://doi.org/10.1017/S1537592709992842>
- Springer, K. (2002). Third wave black feminism? *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 27(4), 1059–1082. <https://doi.org/10.1086/339636>
- Statista (2024). How much do you personally worry about race relations?, Erişim adresi: <https://www.statista.com/statistics/1402769/share-of-americans-who-worry-about-race-relations-us/#:~:text=Share%20of%20Americans%20who%20worry%20about%20race%20relations%20U.S.%202015%2D2024&text=As%20of%202024%2C%2035%20percent,they%20worried%20a%20fair%20amount>.
- Sydee, J. ve Beder, S. (2001). Ecofeminism and globalism: A critical appraisal. *Democracy & Nature*, 7(2), 281-302. Erişim adresi: <https://ro.uow.edu.au/artspapers/31>
- Taş, G. (2016). Feminizm üzerine genel bir değerlendirme: Kavramsal analizi, tarihsel süreçleri ve dönüşümleri. *Akademik hassasiyetler*, 3(5). Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/269956>
- Taylor, C. (2024). Introduction: Why gender and animals?, *The Routledge Companion to Gender and Animals*, (ed.) Taylor C., NY: Routledge, 1-45.
- Thornham, S. (2006). Second wave feminism, (Ed.) Gamble, S. *The Routledge Companion To Feminism And Postfeminism*, NY: Routledge, 25-35.
- Tilly, L. A. (1994). Women, women’s history, and the Industrial Revolution. *Social Research*, 61(1), 115–137. Erişim adresi: <http://www.jstor.org/stable/40971024>
- Topgül, S. (2012). Kadın ve doğa ilişkisi: Ekofeminizm. *Sosyoloji Dergisi*, (27), 71-83. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/593794>
- United Nations Brundtland Commission, (1987). Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. Erişim adresi: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
- United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) (2016). The Paris Agreement. Erişim adresi: https://unfccc.int/sites/default/files/resource/parisagreement_publication.pdf.
- Vareba, D. D. ve Berebon, C. B. (2022). Ecofeminism reconceives feminism in potential ecological feminism. *AQUINO Journal of Philosophy*, 2(2). Erişim adresi: <https://www.acjoll.org/index.php/aquino/article/view/3191/3145>
- Wani, I. U., Khanday, I. N. ve Haseen, S. (2023). Ecofeminism or techno-centrism? Analysing the gender-environment concoction in the Anthropocene: a study of OECD countries. *Environmental Science and Pollution Research*, 30(54), 115021-115036. <https://doi.org/10.1007/s11356-023-30598-2>

- Warren, K. J. (1998). Introduction to ecofeminism. In environmental philosophy: From animal rights to radical ecology; Zimmerman, M.E., Callicott, J.B., Clark, J., Warren, K.J., Klaver, I.J., Eds.; Pearson Prentice Hall: Upper Saddle River, NJ, USA, 1998.
- Warren, K. J., & Cheney, J. (1991). Ecological feminism and ecosystem ecology. *Hypatia*, 6(1), 179-197. <https://doi.org/10.1111/j.1527-2001.1991.tb00216.x>
- Weisel-Barth, J. (2019). Feminine issues and the relational turn: "The Girls Deserve More Respect". *Psychoanalytic Inquiry*, 39(2), 156-162. <https://doi.org/10.1080/07351690.2018.1561113>
- World Economic Forum (2024). Global Gender Gap Report 2024. Erişim adresi: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2024.pdf.
- Yuval-Davis, N. (2006). Intersectionality and feminist politics. *European Journal of Women's Studies*, 13(3), 193-209. <https://doi.org/10.1177/1350506806065752>

Araştırmacı Katkısı

İlk yazar literatür araştırması, çalışmanın tasarımı, araştırma probleminin geliştirilmesi ve makalenin yazılması sürecinde katkıda bulunmuştur. İkinci yazar araştırma probleminin geliştirilmesi, literatür araştırması ve makalenin yazılmasında katkıda bulunmuştur.

Extended Abstract

Purpose

In the 2020s, environment and gender studies have emerged as prominent topics within academic discourse. Ecofeminism, a subfield of feminism, has gained mainstream attention as a framework to analyze the intersection of patriarchy, women, and nature. This approach explores the interconnectedness of gender and environmental issues. The present study investigates the historical development of feminism and ecofeminism, with a particular focus on critiques of capitalism and patriarchal systems. It also examines the role of ecofeminism in sustainability efforts within consumer society. By adopting an academic perspective, ecofeminism provides valuable insights into the relationship between women and nature. The research aims to present the current state of ecofeminism, drawing on recent scholarly resources and contemporary examples.

Design and Methodology

This paper explores the intersection of feminism, ecofeminism, and sustainability discourses, with a particular focus on critiques of capitalism and patriarchy within consumer societies. To fully understand ecofeminism, it is crucial to first examine the waves of feminism that preceded it, as each wave offers insights into the evolving conditions of women and gender relations. Feminist waves provide subfields for evaluating women's status in different historical contexts. Within the framework of patriarchy, the exploitation of women mirrors the exploitation of nature, a parallel that ecofeminism seeks to highlight. Both women and nature are subjected to patriarchal violence and exploitation, and this intersection is central to ecofeminist theory. Understanding ecofeminism requires an analysis of environmental degradation through the lens of patriarchal structures.

This study traces the development of feminist movements, followed by the rise of ecofeminism and its critiques of consumer society and ecological degradation. Overconsumption, driven by capitalist systems, exacerbates environmental harm, linking capitalism directly to ecological destruction. Capitalist economic structures influence people's lifestyles, behaviors, and attitudes, and can be viewed as a product of patriarchal systems. In academic discourse, ecofeminism offers a framework for understanding societal conditions through the intersection of gender and environmental concerns.

This review aims to present the current state of ecofeminism by incorporating new scholarly sources and examples, which are essential for advancing the field, particularly in review studies. The paper concludes by offering recommendations for future research and practical applications, emphasizing the need for continued exploration of ecofeminism in both theoretical and practical contexts.

Findings

Feminism has evolved through distinct waves, each marking different periods of development. Since the emergence of the women's rights movement in the late 19th century, feminist activism has gained momentum globally, becoming a central topic of discourse. The exploitation of women within patriarchal systems was a foundational issue for the women's rights movement. While proponents of capitalist economic models argue that capitalism benefits all, in reality, it often proves exploitative, particularly for living beings on earth, and disproportionately affects women. Capitalism profits from nature by commodifying its resources, exploiting everything from oceans to wildlife. Ecofeminism critiques this dynamic, asserting that both women and nature are subjected to exploitation by patriarchal systems. The convergence of this exploitation is a key focus of ecofeminist thought.

The intersection of women and nature under patriarchy is marked by increasing environmental degradation, driven by profit motives that harm the ecological system. Climate change, for instance, exacerbates poverty and disproportionately impacts women, highlighting the link between gender inequality and environmental crises. In this context, ecofeminism addresses both gender and environmental sustainability. The destruction of biodiversity through activities like oil extraction, dam construction, and overfishing further illustrates the damaging effects of capitalist and patriarchal exploitation.

Environmental sustainability has become a prominent issue in academia, with growing attention to the intersection of gender and environmental concerns. The evolution of consumer societies in relation to environmental sustainability is closely tied to gender issues. From this perspective, ecofeminism emphasizes the importance of biodiversity and gender equality in achieving sustainable development. The degradation of the environment, coupled with the violence experienced by women under patriarchal systems, underscores the critical role of economic models in shaping ecological and social outcomes.

Research Limitations

The analysis focuses solely on these two dimensions—capitalist exploitation and patriarchal structures—as they relate to ecofeminism. Future research could expand the scope of ecofeminist inquiry to include other areas such as religion, cultural perspectives, lifestyle, and social justice. Exploring ecofeminism through these additional lenses would enrich its understanding and offer a more comprehensive view of its implications.

Implications

This study emphasizes ecofeminism's crucial role in advancing sustainability by examining the intersections of consumption, gender, nature, and animals. Future research could focus on women's environmental struggles in different regions of Turkey, their consumer attitudes, and ecofeminist views, offering insights for localizing ecofeminism. Exploring local ecological issues and women's perspectives could yield practical recommendations for sustainability. Ecofeminism helps illuminate the connections between women and nature, particularly as consumer societies impact the environment. Environmental sustainability is one the mainstream issues in research area. For understanding the process of ecology, some researches focus on the nature. Especially, perspectives of the researches which is related local consumption could provide benefits to literature. To evaluate gender studies in framework of nature can provide a visibility for intersection

between woman and nature which makes ecofeminism. For looking at the earth as a whole, including people, animals, trees, water resources, can support to understand the interlines of the alives that live in the World. Consuming something coming from the nature can harmful for ecology, and could has an effect on, particularly, women directly. In this point, ecofeminism can be helpful for seeing the interconnections between woman and nature. Additionally, research on the relationship between consumer culture, Islam, and ecofeminism could further enhance understanding of sustainable living practices.

Originality/Value

The study historically examines the effects of neoliberal capitalism and patriarchal structures on nature and women within an ecofeminist framework, focusing on consumption and sustainability. It emphasizes the need to address sustainability practices in production and consumption processes from a gender intersectionality perspective, thereby guiding future research directions. By climate change, theme of "green" went viral in mainstream researches. As an intersection of woman and nature can be assessed a subtitle of gender and environment studies. Ecofeminism can evaluate in environmental sustainability studies for explaining climate change's impact on women and animals due to patriarchy. Because ecofeminism can be used for intersection of woman and animal as well. For these reasons, understanding of ecofeminism can highlight some researches related to environment, gender and animal.

